

## TA'LIM-TARBIYA VA RIVOJLANISH O'RTASIDAGI O'ZARO MUNOSABAT

*Komilov Feruz Baxriddinovich*

*O'zbekiston Respublikasi Qurolli kuchlar akademiyasi kfyedra boshlig'i*

**Annatatsiya:** Ushbu maqolada ta'lim-tarbiya va rivojlanish o'rtasidagi o'zaro munosabati, Ta'lim va shaxsni rivojlantirish, Ta'lim va iqtisodiy rivojlanish, Ta'lim va ijtimoiy rivojlanishlar haqida ma'lumotlar berildi.

**Kalit so'zlar:** Ta'lim, shaxs, taraqqiyo, maqsad, xulq-atvor, jamiyat, ishlab chiqarish.

Ta'lim va taraqqiyot bir-birini ajratib bo'lmaydigan o'zaro mutanosib tushunchalardir. Ular ta'lim shaxsiy va ijtimoiy o'sishning asosi bo'lgani uchun chuqur aloqani baham ko'radilar, rivojlanish esa ijtimoiy, iqtisodiy va shaxsiy taraqqiyotning maqsadi hisoblanadi. Ushbu maqolada ta'lim va rivojlanish o'rtasidagi o'zaro ta'sir va ularning ikkalasi ham uzoq vaqt ichida bir-biriga qanday ta'sir qilishini muhokama qilamiz. Ta'lim va shaxsni rivojlantirish Ta'lim shaxsga o'z xulq-atvorini rivojlantirishga yordam beradigan zarur bilim, ko'nikma va qobiliyatlarni beradi. Bu ularning to'liq potentsialini ochish va hayotdagi maqsadlariga erishish imkonini beradi. Ta'lim shaxsning shaxsiy va intellektual rivojlanishi uchun muhit yaratadi. Tanqidiy fikrlash, ijtimoiy ko'nikma va ijodning rivojlanishi mavjud bo'lgan sifatli ta'limdan boshlanadi. Bu shaxslarni dunyoni malakali ravishda yo'lga qo'yish uchun zarur bo'lgan vositalar bilan jihozlaydi.

Ta'lim va iqtisodiy rivojlanish

Iqtisodiy rivojlanishda ta'lim juda muhim o'rin tutadi. Iqtisodiy rivojlanishni yangi ish o'rinlari, imkoniyatlar va yashashning yaxlit standartlarini yaratish orqali mamlakatning iqtisodiy o'sishi va nufuzini oshirish jarayoni sifatida belgilash mumkin. Ta'lim va iqtisodiy rivojlanish simbiotik munosabatlarga sherik bo'lishadi,

chunki ta'lim mamlakat iqtisodiyotining gullab-yashnashi uchun zarur bo'lgan inson resurslarini o'rgatadi va ishlab chiqaradi. Ta'lim jismoniy shaxslarga ishlab chiqarish hajmini oshirishga, yuqori maoshli ish o'rinlariga kirishga va umuman jamiyat iqtisodiyotiga nihoyatda hissa qo'shishga yordam beradigan zarur ko'nikmalarni ta'minlaydi.

### Ta'lim va ijtimoiy rivojlanish

Ta'lim jamiyat taraqqiyoti va rivojlanishining asosiy elementidir. Ta'lim darajasi jamiyatning texnika, fan va kreativ fikrlash sohasidagi rivojini belgilaydi, bu esa ularga jahon bozorida raqobatdoshlik chetini beradi. Shuningdek, ta'lim kishilarga faxriylik va volontyorlik faoliyati orqali jamiyatga ma'nan hissa qo'shish uchun zarur bo'lgan bilim va ko'nikmalarni beradi. Bundan tashqari, ta'lim odamlarga ijtimoiy-madaniy va ekologik masalalar bo'yicha xabardor bo'lishiga yordam beradi, shu bilan barqarorlik, tenglik va ijtimoiy rivojlanish madaniyatini targ'ib qiladi.

Ta'lim-tarbiya va rivojlanish o'rtasidagi o'zaro munosabat jarayonida turli xil savollar yuzaga kelishi tabiiy, jumladan, ta'lim qanday mavqega ega ekanligi, ta'lim rivojlanishga nisbatan yetakchi vazifani bajaradimi yoki aksinchami kabi savollarga javoblar hamda muammoning hal qilinishi ta'lim jarayonining mazmuni va metodikasini, o'quv dasturlari va darsliklarning mazmunini belgilab beradi. Bu borada nemis psixologi V.Shtern: "ta'lim psixik rivojlanishning orqasidan boradi va unga moslashadi,"- degan fikrni olg'a surgan edi. Bu fikrga qarama-qarshi rus psixologi L.S.Vigotskiy bolaning psixik rivojlanishida ta'lim va tarbiyaning yetakchilik roli bor, degan qoidani birinchi bo'lib ilgari surdi va uni: ta'lim rivojlanishdan oldinda boradi va uni o'z orqasidan ergashtirib olib boradi, deb aniq ifodalab beradi. Yuqorida bayon qilingan birinchi fikrga muvofiq ta'lim faqat rivojlanish tomonidan erishilgan narsalardan foydalanadi. Shuning uchun aqliy jihatdan yetilish jarayoniga aralashmaslik, unga xalaqit bermaslik, balki ta'lim uchun imkoniyat yetilguncha chidam bilan passiv kutib turish kerak. Shveysariyalik psixolog J.Piajening nazariyasi ham ayni shu g'oyalar bilan yo'g'rilgandir.

J.Piajening fikricha, bolaning aqliy o‘sishi o‘zining ichki qonunlari asosida rivojlana borib, sifat jihatdan o‘ziga xos bir qator genetik bosqichlarni bosib o‘tadi. Ta’lim - bu aqliy yetilish jarayonini faqat bir qadar tezlatishga yoki sekinlashtirishga qodirdir, lekin u aqliy jihatdan yetilish jarayoniga hech qanday jiddiy ta’sir ko‘rsata olmaydi. Demak, ta’lim rivojlanish qonunlariga bo‘ysunishi kerak. Masalan, bolada mantiqiy tafakkur yetilmay turib, uni mantiqiy fikr yuritishga o‘rgatish foydasizdir. Ta’limning turli bosqichlari bolaning tegishli psixologik imkoniyatlari pishib yetiladigan muayyan yoshidan qat’iy nazar bog‘liqligi ana shundan kelib chiqadi. Ta’kidlash joizki, ta’lim yetakchi rolni bajaradi, ta’lim va rivojlanish esa o‘zaro bir-biriga bog‘liqdir; ular alohida sodir bo‘ladigan ikki jarayon bo‘lmay, balki bir butun jarayondir. Ta’limsiz to‘la aqliy rivojlanish bo‘lishi mumkin emas. Ta’lim rivojlanishga turtki bo‘ladi, rivojlanishni o‘z ortidan ergashtirib boradi. Zarur sharoit tug‘ilganda ta’lim mantiqiy fikrlash malakasini tarkib toptiradi va tegishli aqliy rivojlanish uchun zamin bo‘ladi. Lekin, ta’lim rivojlanishga turtki bo‘lish bilan bir vaqtda o‘zi rivojlanishga tayanadi, erishilgan rivojlanish darajasining xususiyatlarini, rivojlanishning ichki qoidalarini, albatta, inobatga oladi. Ta’limning imkoniyatlari juda keng bo‘lsa-da, biroq cheksiz emas. Yirik rus psixologi L.S.Vigotskiy ta’lim va taraqqiyot muammosiga ijtimoiy-tarixiy jarayon nuqtai-nazaridan yondashib, bilimlarni o‘zlashtirish insoniyatning tarixiy taraqqiyotida yaratilgan madaniyatda ishtirok etish jarayonidir,-deb ta’kidlaydi.(3.47.) U olg‘a surgan psixik funksiyalar taraqqiyotining madaniytarixiy nazariyasiga ko‘ra, psixik faoliyat taraqqiyoti uning «tabiiy» shaklini bevosita qayta ko‘rgan holda, turli alomatlar bilan avval tashqi, so‘ng ichki ifodalanishni nazarda tutib, «madaniy» shaklini egallash tushuniladi.<sup>1</sup>

## Xulosa

---

<sup>1</sup>International Islamic Academy of Uzbekistan Volume 3 | IIAU Conference 1 | 2022 Google Scholar indexed Scientific-Theoretical and Practical Issues of DOI: 10.24412/2181-1385-2022-02-135-140 Psychology of Religion in Uzbekistan

Ta'lim va rivojlanish o'rtasidagi o'zaro ta'sir shaxsiy, ijtimoiy va iqtisodiy o'sish uchun zarurdir. Fakt qolmoqda, sifatli ta'lim, shaxslarning turmush darajasini oshiradi, iqtisodiy farovonlikka olib keladigan ko'nikmalar bilan qurollantiradi, progressiv jamiyatni shakllantiradi. Chindan ham barqaror va adolatli rivojlanishga erishish uchun har bir inson uchun mavjud bo'lgan to'g'ri ta'limni ta'minlash zarur. Shuning uchun ta'limga sarmoya kiritish uzoq muddatli rivojlanish uchun juda muhimdir va har bir sektordagi hukumatlar, nodavlat notijorat tashkilotlari (O'zbekiston Respublikasi Tashkilotlari) va manfaatdor tomonlar uchun ustuvor vazifa bo'lib qolishi kerak.

#### **Foydalanilgan adabiyotlar:**

1. “Islom karimov – mustaqil o'zbekiston davlatining asoschisi” mavzusidagi amaliy anjuman materiallari to'plami. Samarqand. 2018.
2. Akramova, F., Lutfullayeva, N., Xaydarova, X . «Pedagogik psixologiya» (ma'ruzalar matni). - Toshkent. – 2005.
3. Anorbayevna, G. N. (2016). Influence of the sibling status's of teenagers on interpersonal relations. European journal of education and applied psychology, (2).
4. Mirqosimova M. INTERNATIONAL JOURNAL OF PHILOSOPHICAL STUDIES AND SOCIAL SCIENCES Vol 1, Issue 4 , 2021.